

25n Día internacional da eliminación das violencias contra as mulleres

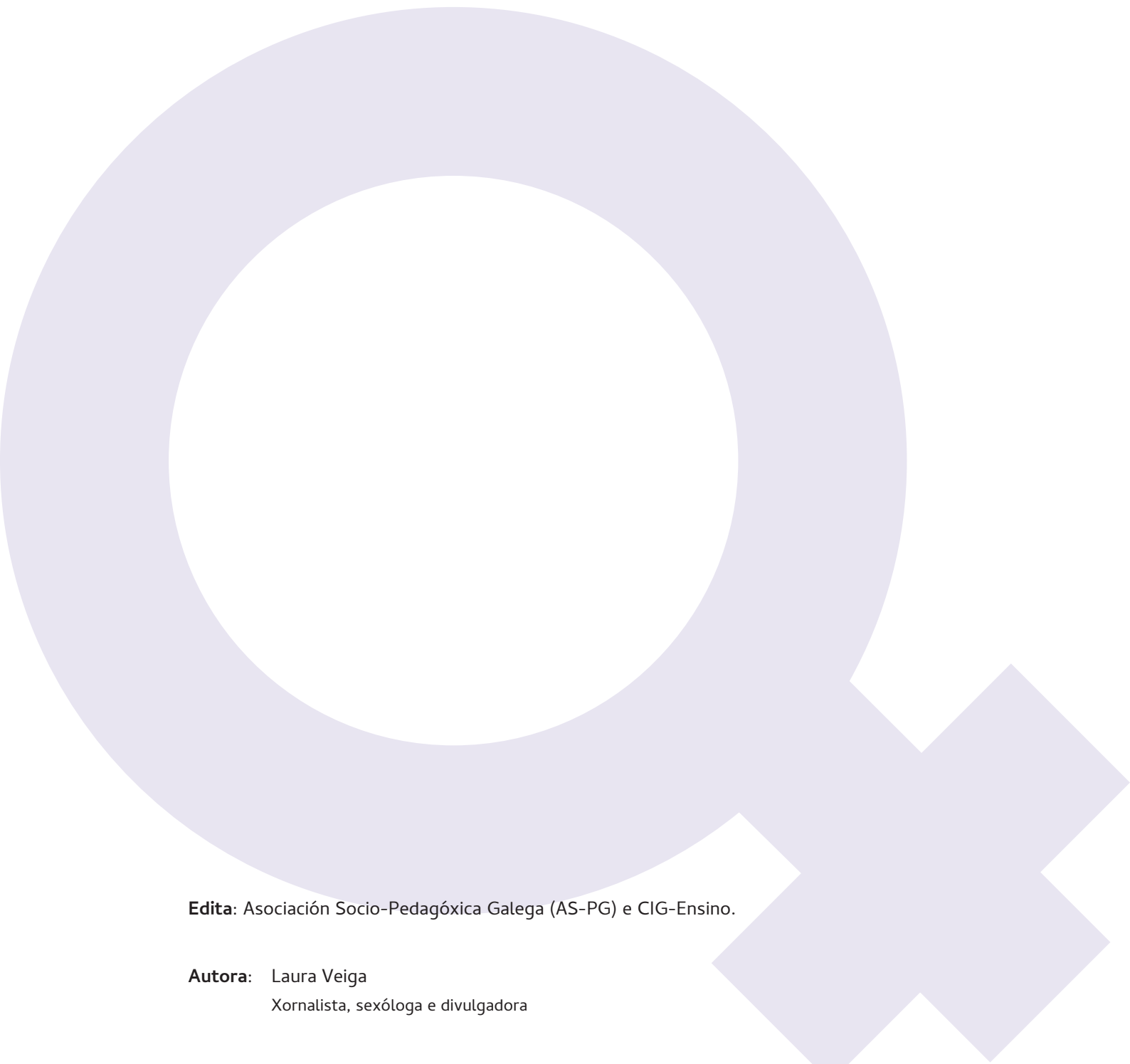

ROMPE
O SILENCIO

Propostas didácticas

PARA TRABALLAR NAS AULAS
DE **PRIMARIA** O 25N

(CO)educando á par que (DE)construíndo

Edita: Asociación Socio-Pedagóxica Galega (AS-PG) e CIG-Ensino.

Autora: Laura Veiga
Xornalista, sexóloga e divulgadora

Permítese a reprodución parcial ou total dos contidos desta publicación sempre e cando se realice sen ánimo de lucro e se cite a súa procedencia e autoría.

Imaxes cuberta e interior: Freepik.com

Xustificación

O 25 de novembro, DÍA INTERNACIONAL PARA A ELIMINACIÓN DA VIOLENCIA CONTRA AS MULLERES, é unha data clave para concienciar e sensibilizar sobre a necesidade de erradicar todas as formas de violencia que sofren as mulleres no mundo. Na súa etapa de primaria, as crianzas están a formar a súa identidade e comprensión do mundo que as rodea, polo que é crucial introducir conceptos que promovan relacións sas e rexeiten a discriminación e a violencia. Educar sobre a violencia de xénero e a discriminación axuda a previr comportamentos tóxicos e a construír unha sociedade máis igualitaria.

Nesta etapa, as crianzas están nun momento clave para aprender a diferenciar entre o que está ben e o que está mal, así como para desenvolver empatía cara as demais persoas. A súa capacidade de comprender normas sociais e morais vai en aumento, polo que traballar cuestións como o respecto, a igualdade ou a resolución non violenta dos conflitos axúdalles a integrar estas ideas como parte do seu comportamento cotián. A través desta unidade didáctica, búscase proporcionar ao alumnado as ferramentas necesarias para recoñecer e rexeitar comportamentos que promovan a desigualdade, a violencia ou o maltrato en calquera das súas formas.

A introdución de programas de prevención da violencia de xénero en educación primaria está apoiada por un marco legal que busca garantir a igualdade e a protección desde as primeiras etapas educativas. Na Lei Orgánica 1/2004 de Medidas de Protección Integral contra a Violencia de Xénero no punto 1 do artigo 4 do capítulo 1 establécese que

«o sistema educativo español incluírá entre os seus fins a formación no respecto dos dereitos e liberdades fundamentais e da igualdade entre homes e mulleres, así como no exercicio da tolerancia e da liberdade dentro dos principios democráticos de convivencia. Igualmente, o sistema educativo español incluírá, dentro dos seus principios de calidade, a eliminación dos obstáculos que dificultan a plena igualdade entre homes e mulleres e a formación para a prevención de conflitos e para a resolución pacífica dos mesmos».

Do mesmo xeito, o artigo 24 da Lei Orgánica 3/2007 para a Igualdade Efectiva de Mulleres e Homes establece que

«as administracións educativas garantirán un igual dereito á educación de mulleres e homes, a través da integración activa nos obxectos e nas actuacións educativas, do

principio de igualdade de trato evitando que, por comportamentos sexistas ou polos estereotipos sociais asociados se produzan desigualdades entre mulleres e homes». Así, contéplase o desenvolvemento de actuacións orientadas a fomentar a igualdade en todas as etapas educativas e a eliminar os «comportamentos e contidos sexistas e estereotipos que supoñan a discriminación entre mulleres e homes, con especial consideración nos libros de texto e materiais educativos».

Esta unidade pretende fomentar valores como o respecto, a empatía e a igualdade, e tamén promover habilidades para a resolución pacífica de conflitos e o recoñecemento da diversidade. Ao longo das diferentes actividades, as crianzas aprenderán a recoñecer os seus propios sentimentos e os das demais persoas, a identificar situacións de inxustiza ou desigualdade, e a actuar de maneira asertiva para defender os seus dereitos e os dos outros.

A loita contra a violencia de xénero tende a manifestarse facendo fincapé na violencia física ou psicolóxica, posto que son as formas máis graves e que máis atentan contra a liberdade das persoas. Neste sentido, na etapa de primaria resulta fundamental educar para evitar as agresións físicas, os insultos, a manipulación e as ameazas contra a autoestima ou o benestar das crianzas. Con todo, a violencia simbólica, máis sutil, está profundamente arraigada na sociedade, contribuíndo a manter o sistema de opresión contra as mulleres e xustificando as outras formas de violencia máis explícitas. Esta violencia maniféstase a través de actitudes, comportamentos e mensaxes que perpetúan a desigualdade e xustifican a discriminación. Isto inclúe a difusión de estereotipos de xénero nos medios de comunicación, na publicidade e nas propias expectativas que a sociedade impón sobre as persoas.

As expectativas sociais comezan a moldear a educación das crianzas segundo o sexo asignado durante o embarazo ou ao nacer. A roupa, os xoguetes e as formas nas que se lles fala ás crianzas comezan a ser diferentes, asignando con elas unha serie de papeis ou roles. As crianzas, ao comezo da súa vida, non distinguen entre os elementos que determinan a súa identidade sexual e de xénero, mais pouco a pouco eses estereotipos irán calando e instalándose na súa maneira de relacionarse consigo mesmas e co mundo que as rodea. E precisamente na etapa de infantil, a familia e a escola son os principais modelos sociais sobre os que as crianzas van configurar a súa personalidade, polo que resulta fundamental prestar especial atención ás mensaxes que se lles van transmitindo.

As diferenzas na educación que reciben nenos e nenas están ben documentadas:

- **Estereotipos de xénero.** O informe *Gender, Education and Skills da OECD (2023)* salienta que a falta de confianza das nenas nas súas habilidades matemáticas e científicas está asociada con estereotipos de xénero que se transmiten na casa, na escola e na comunidade. Estes estereotipos tamén afectan as expectativas de pais e docentes sobre as carreiras que poden seguir as nenas. As crenzas conscientes ou inconscientes dos docentes sobre as capacidades de nenos e nenas inflúen no rendemento dos e das estudantes. Estas expectativas poden reforzar ou desafiar os estereotipos, afectando as eleccións de carreira e as oportunidades no futuro.
- **Uso do espazo e dos recursos.** Segundo o informe *Gender Equality in Education* de UNICEF (2020), a segregación dos espazos de xogo e os recursos —como xogos e materiais de aprendizaxe asociados a xénero— pode limitar as oportunidades de desenvolvemento para ambos sexos, contribuíndo á interiorización de roles tradicionais. Estudos como *Play and Pedagogy in Early Childhood* de Dockett e Fler (2009) evidencian que a creación de espazos neutros e a provisión de recursos inclusivos non só fomenta a igualdade, senón que tamén

mellora a autoestima e a confianza dos nenos e nenas, favorecendo un ambiente de aprendizaxe equitativo.

- **Estereotipos de xénero nos materiais educativos.** Sabemos que os libros de texto e materiais didácticos adoitan mostrar a homes e mulleres en roles estereotipados. Os homes aparecen máis frecuentemente como protagonistas de accións públicas, como científicos, policías ou heroes históricos, mentres que as mulleres están asociadas a roles de coidado, como enfermeiras ou mestras.

Estes estereotipos contribúen a reforzar imaxes limitantes sobre o que nenos e nenas poden ou deben ser. A inclusión de materiais que representen de forma equitativa a todos os xéneros e que desafíen estes estereotipos é crucial para promover un ambiente de aprendizaxe inclusivo e igualitario. Como indica o informe *Global Education Monitoring Report: Gender Report* da UNESCO (2019), a elección consciente de materiais educativos que aborden a igualdade de xénero é unha estratexia eficaz para fomentar un cambio cultural positivo desde a infancia.

- **Elección de carreiras e especializacións.** Segundo o informe *Gender, Education and Skills* da OECD (2023), a pesar de ter mellores resultados académicos, as nenas tenden a evitar áreas como STEM (ciencia, tecnoloxía, enxeñería e matemáticas), optando por carreiras de menor remuneración, debido en parte á falta de modelos a seguir e a ansiedade ante o fracaso nestes campos.
- **Autoestima e rendemento académico.** A autoestima está fortemente ligada ao éxito académico. Diversos estudos mostran que as nenas, en particular, son propensas a sufrir unha diminución da autoestima cando son expostas a estereotipos negativos ou discriminación en contextos educativos. Esta dinámica pode levar a un rendemento académico inferior, xa que a falta de confianza nas súas propias capacidades afecta á súa motivación e participación nas actividades escolares. Para contrarrestar estes efectos, é fundamental que as educadoras creen un ambiente de aprendizaxe que promova a autoestima e a igualdade.

Sabendo isto, é fundamental traballar para evitar os nesgos de xénero nas aulas, así como buscar a colaboración e a educación das familias para, entre todas, axudar a erradicar a discriminación e a violencia de xénero.

Esta unidade didáctica alia os seus obxectivos co marco normativo de igualdade e co currículo educativo de educación primaria, ofrecendo ferramentas que favorezan unha cultura de paz e respecto nas xeracións máis novas. Con todo, tamén é fundamental lembrar que a igualdade é un concepto que se vai construíndo día a día, polo que as actividades que se propoñen nesta unidade didáctica son só algunhas das que se poden levar a cabo, sen esquecerse de manter os principios e valores tamén no resto de actuacións que se fagan nas aulas e no patio.

Metodoloxía

A presente unidade didáctica está deseñada para traballar diversos conceptos relacionados coa igualdade de xénero na etapa de educación primaria, e pode ser utilizada non só polo profesorado, senón tamén polas familias e outros actores sociais que interveñen na educación das crianzas. A metodoloxía adoptada é participativa e colaborativa, promovendo a implicación activa de todos os participantes no proceso educativo.

Un dos eixos principais desta unidade é o uso do xogo como mecanismo esencial nos procesos de ensinanza e aprendizaxe. A través de actividades lúdicas, as crianzas poden explorar e reflexionar sobre conceptos de igualdade de xénero, a diversidade e o respecto, desenvolvendo habilidades sociais e emocionais que son fundamentais nesta etapa. O xogo permite abordar estas temáticas de maneira accesible e significativa, fomentando a curiosidade e a empatía.

O rol do profesorado é fundamental, actuando como acompañante e sostén dos procesos de aprendizaxe nos que transita o alumnado. A docente facilitará un ambiente seguro e inclusivo, promovendo a expresión libre de ideas e emocións, e guiando as actividades para asegurar que todas as crianzas participen e se sintan valoradas. A través da observación e a retroalimentación constante, o profesorado poderá adaptar as actividades ás necesidades e intereses das crianzas, garantindo así que a aprendizaxe sexa relevante e significativa.

Deste xeito, a unidade non só busca sensibilizar sobre a violencia de xénero, senón tamén empoderar ás crianzas, fomentando a construción de relacións baseadas no respecto e a igualdade desde a primeira infancia.

Como engadido, antes das actividades pode realizarse un acordo ou pacto, de maneira que todas as crianzas que participan nelas teñan claros os límites e valores que se van traballar. Estes principios tamén poden quedar por escrito e colgadas na parede como normas da aula.

Obxectivos xerais

- Fomentar a reflexión e o diálogo sobre a igualdade de xénero e o respecto mutuo
- Desenvolver o pensamento crítico

- Desenvolver habilidades de comunicación verbal e non verbal
- Coñecer estratexias de resolución de conflitos de maneira non violenta
- Sensibilizar sobre a historia e as contribucións das mulleres
- Identificar e fomentar o bo trato
- Sensibilizar sobre as distintas formas que toma a violencia de xénero

Actividades

Actividade 1. DEBATES E SOLUCIÓNS

Descrición da actividade

Organizamos un debate guiado para que o alumnado poida expresar as súas ideas sobre o que significa a igualdade e o respecto. Poden utilizarse preguntas como «que maneiras hai de crear igualdade? Como podemos asegurarnos de que estamos respectando a outros?» Pode facerse en forma de debate grupal con toda a clase ou creando grupos pequenos e asignando a cada un unha situación para debater e presentar posibles solucións para promover a igualdade e o respecto. Como engadido, estas posibles solucións poden utilizarse para crear un manifesto da aula.

Obxectivos da actividade

- Fomentar a reflexión e o diálogo sobre a igualdade de xénero e o respecto mutuo
- Desenvolver o pensamento crítico
- Desenvolver habilidades de comunicación verbal e non verbal

Materiais

Ningún

Actividade 2. RESOLVENDO CONFLICTOS

Descrición da actividade

Propoñemos ao alumnado diferentes situacións que poderían dar lugar a conflitos (malentendidos, pelexas, etc.). Cada grupo recibe unha situación e debe representar de maneira teatral ou dramatizada unha forma de resolver o conflito de maneira pacífica e respectuosa. Os outros grupos poden propor outras maneiras de resolver esa situación. Como engadido, estas solucións poden escribirse en cartolinas que se poden pegar polas paredes da aula ou do centro a modo de roteiro.

Obxectivos da actividade

- Coñecer estratexias de resolución de conflitos de maneira non violenta
- Desenvolver habilidades de comunicación verbal e non verbal
- Identificar e fomentar o bo trato

Materiais

- Cartolinas
- Materiais para escribir

Actividade 3. MULLERES INSPIRADORAS

Descrición da actividade

Animaremos ao alumnado a investigar e a presentar diferentes mulleres que fixeron contribucións importantes á sociedade ou que loitaron contra a desigualdade e a violencia. Poden realizarse presentacións, murais ou carteis sobre a vida e logros destas mulleres. A actividade pode realizarse en grupos pequenos. As biografías dalgunhas destas mulleres poden atoparse nos recursos que acompañan esta guía.

Obxectivos da actividade

- Sensibilizar sobre a historia e as contribucións das mulleres
- Desenvolver o pensamento crítico

Materiais

- Folios ou cartolinas
- Ferramentas de escritura (bolígrafos, rotuladores, cores, etc.)

Actividade 4. O BAÚL DA IGUALDADE

Descrición da actividade

Crearemos un baúl ou unha caixa especial que estará na aula e na que se gardarán obxectos ou palabras que representen valores de igualdade e de respecto. Cada persoa poderá contribuír cun obxecto ou palabra, explicando por que escolleu ese elemento e o significado que ten para ela. Ademais, este baúl poderá utilizarse ao longo do curso como un recordatorio da importancia destes valores, engadindo novos elementos relacionados coas experiencias que se dean na aula ou entre o alumnado.

Obxectivos da actividade

- Identificar e fomentar o bo trato
- Fomentar a reflexión e o diálogo sobre a igualdade de xénero e o respecto mutuo

Materiais

- Unha caixa
- Cartolinas ou folios
- Materiais de escritura

Actividade 5. CARTEIS CONTRA A VIOLENCIA

Descrición da actividade

Dividiremos a clase en varios grupos e proporcionaremoslles materiais para que deseñen carteis contra a violencia de xénero. Cada grupo deberá elixir unha mensaxe ou lema, que poderá ser orixinal ou escollido de exemplos que levemos á aula, e deseñar o cartel arredor dese lema. Os carteis poden colgarse na aula ou no centro.

Obxectivos da actividade

- Fomentar a reflexión e o diálogo sobre a igualdade de xénero e o respecto mutuo
- Sensibilizar sobre as distintas formas que toma a violencia de xénero

Materiais

- Cartolinas
- Cores
- Materiais de escritura
- Carteis feministas de referencia

Actividade 6. SÚPERS POLA IGUALDADE

Descrición da actividade

Cada persoa deberá crear un superheroe ou superheroína que loite pola igualdade e contra a violencia de xénero. Deberán desenharen os seus personaxes e describir cales son os seus superpoderes (resolver conflitos pacificamente, defender os dereitos das persoas, etc.) e os seus comportamentos na sociedade.

Obxectivos da actividade

- Coñecer estratexias de resolución de conflitos de maneira non violenta
- Identificar e fomentar o bo trato
- Fomentar a reflexión e o diálogo sobre a igualdade de xénero e o respecto mutuo

Materiais

- Cartolinas
- Cores

Actividade 7. CAMBIA A HISTORIA

Descrición da actividade

Esta actividade pode facerse individualmente ou por grupos. Cada persoa escolle-rá algunha discriminación ou acontecemento da historia para crear unha historia alternativa ficticia que mostre como poderían ter pasado as cousas no caso de que existira a igualdade.

Obxectivos da actividade

- Sensibilizar sobre a historia e as contribucións das mulleres
- Sensibilizar sobre as distintas formas que toma a violencia de xénero

Materiais

- Folios
- Materiais para escribir

Recursos

Proxecto *A Memoria das Mulleres*: <http://www.dogrisaovioleta.gal/>

Guías didácticas *Aprende coas mulleres galegas*:

<https://igualdade.xunta.gal/gl/recursos/aprende-coas-mulleres-galegas>

Álbum de Mulleres do Consello da Cultura Galega:

<https://culturagalega.gal/album/>

Xogo *MemoFem*: <https://conxenia.gal/proxecto/memofem/>

Campañas comunicación *As Peaky Branders*: <https://peakybranders.es/>

Campañas comunicación Agareso:

<https://www.agareso.org/gl/que-facemos/proxectos-educativos/>

Educación en igualdade: <http://www.educarenigualdad.org/>

Edukalboan: <https://www.edukalboan.org/es>

Educagenero: <http://educagenero.org/>

Recursos do Instituto Nacional de Tecnoloxías Educativas e de Formación do Profesorado: <https://intef.es/recursos-educativos/recursos-para-el-aprendizaje-en-linea/recursos/>

Rede Educativa Apoio LGBTIQ+ de Galicia: <https://rededucalgbtiq.org/>

Mapa de recursos de Aventeira:

<https://aventeira.com/wp-content/uploads/2021/02/Mapa-de-recursos-completo.pdf>

Material para a *Coeducación* da CIG ensino e AS-PG:

<https://www.cig-ensino.gal/recursos.html>

<https://as-pg.gal/aula-digital>

Compilación de materiais para todas as etapas:

<https://www.orientacionandujar.es/2013/03/05/recopilacion-de-materiales-para-trabajar-la-coeducacion-8-de-marzo-todas-las-etapas/>

Libros

Ó revés, de Clothilde Delacroix

Venres, de Santiago Freire

Nerea. A invasión dos trastos, de Pablo Prado e Miguel Rojo

Que queres ser de maior, pequena?, de Sabela Fernández Trelles e María Brenn
Historia das mulleres galegas: das marchas nómades á Marcha Mundial das Mulleres, de Pepe Carreiro

Pipi Mediaslongas, de Astrid Lindgren

Nai, de Hélène Delforge

Os rescatadores máxicos, de Sabrina Catdoor

Pioneiras, de Anaír Rodríguez

Vídeos e filmes

Vídeo Libros e recursos para educar en primaria:

<https://youtu.be/tRqR1u-uNHc?si=GnaEup8iX7-T7P4F>

Película *Elemental*

Película *Strange World*

Película *Nimona*

Película *Vaiana*

Película *Brave*

Serie *Steven Universe*

Serie *She-Ra* (2018)

